

Dört Mekân Bir Kadın:

Osmanlı Döneminde Kıbrıs Adasında

Yaşayan Müslüman Türk Kadınının Yaşam

Alanının Mesafe Analizi Yoluyla İncelenmesi

Elif Evrim ŞENCAN

Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi.

E-mail: evrimsencan80@gmail.com

ÖZ

ŞENCAN, Elif Evrim, **Dört Mekân Bir Kadın: Osmanlı Döneminde Kıbrıs Adasında Yaşayan Müslüman Türk Kadınının Yaşam Alanının Mesafe Analizi Yoluyla İncelenmesi**, CTAD, Yıl 10, Sayı 20 (Güz 2014), s. 195-220.

Bu araştırma, geleneksel toplumlarda kadınların günlük hayatlarının mekânlar üzerinde incelenmesi üzerinedir. Topluların değişiminde kadın önemli bir faktördür. Dolayısıyla değişimi gözlemlenmede önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu fikirden yola çıkılarak, Kıbrıs adasında yaşayan kadınların yaşam alanları ve zaman içinde buralarda meydana gelen değişimin değerlendirilmesi yoluyla, Kıbrıs'ta yaşayan Müslüman-Türk kadınının bir gününü incelenmesi hedeflenmiştir. Kadınların gün doğumundan başlayarak gün batımına kadar, günlük yaşamlarını nerelerde ve ne şekilde geçirdikleri, ev ortamı merkeze alınarak belirli bir alan ölçeğinde incelenmiştir. Konu, Edward T. Hall'un geliştirdiği proxemics adı verilen ve mesafe analizi olarak tercüme ettiğimiz kavramdan istifade edilerek çözümlenmiştir. Bazı fotoğraf ve çizimler de kullanılarak görsellikten, bunun yanı sıra seyahatnamelerden de istifade edilmiştir. Araştırma, Kıbrıs Türk - İslam kültüründe kadının, geleneksel şehir

evleri ve onların uzantıları içinde geçen özel ve sosyal hayatının, kadın mekân ilişkisi çerçevesinde mesafe analizi desteğiyle çözümlemesine odaklanmıştır. Bu bağlamda, adanın Osmanlılar tarafından fethi olan 1571 yılı, çalışmanın başlangıç noktası olarak alınmıştır. Bu noktadan başlayan uzun süreçte kırılma noktaları, adanın İngilizlere kiralanaşı (1878) ve Atatürk Dönemi (1930'lu yıllar) olarak belirlenmiştir. Neticede, mekânların değişim süreci ile kadınların günlük hayatlarını geçirme şekillerinin değişim sürecinin paralel biçimde seyrettiği, her iki sürecin birbirini karşılıklı olarak etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kıbrıs Adası, mesafe analizi, modernleşme, kültürel değişim

ABSTRACT

ŞENCAN, Elif Evrim, **Four Space One Woman: Proxemics on the Household Space for the Turkish Muslim Cypriot Women during the Ottoman Period**, CTAD, Year 10, Issue 20 (Fall 2014), p. 195-220.

This study deals with the daily life of women in traditional communities within the household spaces. Women are important indicators of the changes in a community, particularly in traditional ones. Thus, they are considered as an important indicator in observing the changes in traditional communities. Based on this idea, this study aims to understand the daily life of Turkish Muslim women of the island of Cyprus in a household space by observing their living spaces and the changes occurred in it over the period of time covered by the study. The space where the women spend their time from dawn to dusk has been analyzed by focusing on the household space and its immediate surroundings. As a contribution to the previous studies concerned with the relationship between the women and their household spaces, this study exploits the term of proxemics developed by Edward T. Hall which is essentially a concept of distance analysis. To benefit from the visuality and from seyahatnames (travel books), some photographs and drawings were also used to better understand the intimate and social life of Turkish Muslim Cypriot women living in traditional urban houses and its annexes. The study analyzes the social life of Muslim Cypriot woman living in traditional urban houses by using the distance analysis approach. The year of conquest of the island in 1571 by the Ottomans, determines the starting point of the study and extends to the period of Atatürk in 1930's where the structural changes occurred in the life styles of the islanders in line with the modern standards. The major finding of the study is that, the process of change in the household space where women lived in triggered the process of change in their lifestyles. Additionally, the two processes went hand in hand and influenced each other in the period of time covered by the study.

Keywords: Woman, Island of Cyprus, proxemics, distance analysis, modernisation, cultural change, acculturation

Giriş

Bu araştırma, Osmanlı idaresi döneminde, Kıbrıs adasında yaşayan Müslüman-Türk kadınların yaşam alanlarının mesafe analizi yoluyla incelenmesi üzerinedir. Konu önemine binaen, üzerinde henüz çalışma yapılmamıştır. Mevcut ise

aşağıda literatür değerlendirmesinde görüleceği üzere, geleneksel Türk Müslüman Kıbrıs kadınının zaman içinde modernleşmesi, eğitimi, sosyal hayatı ve Kıbrıs evlerinin fiziki yapısı üzerinedir. Bu konu hakkında bir çok çalışma bulunmasına rağmen, bu makalede üzerinde durulacak olan mesafe analizi metoduna değinilmemiş, fiziki konum, yapılanma vb. üzerinde durulmuştur.

Çalışmaların bir kısmı, kadının toplumsal hayata girişi ve gelişim sürecini incelemekte ve zaman içinde sahip olduğu haklar üzerinde durmaktadır. Diğer kısmı, Kıbrıs'ta sadece evleri analiz etmekte; mesken tiplerini ve yerleşim şekillerini incelemekte ve ev tiplerinin kavramsal analizlerini yapmaktadırlar. Bu makale kapsamında en çok, konuya aynı anda hem kadınlar açısından hem de mimarî açıdan yaklaşılardan istifade edilmiştir. Bu araştırmalarda, bahsi geçen mekânlarda kadınların sürdürdüğü hayatı anlatmaktadırlar.¹

Bu makalenin farklı niteliği, mevcut çalışmalardaki tespitlerin belli bir metoda dayandırılması ve o metodun içine yerleştirmesi ile konuyu sistematik biçimde incelemektir. Bu çalışmada, Kıbrıs adası geleneksel şehir evlerinde, Müslüman Türk kadınlar ele alınarak, kadın-mekân ilişkisi mesafe analizi metodu ile teorik çerçevede incelenmiştir.²

Antropolog Edward T. Hall tarafından geliştirilen bu metod, farklı kültür ve toplumlarda, kültürel farklılıklar göz önünde bulundurularak, kişiler arasındaki fiziksel mesafeleri ve bu mesafeler arasında kişilerin birbirleriyle olan etkileşim-

¹ Bkz. Gönül Eröner, "Turkish Cypriot Woman and Cedaw", *Kadın/Woman*, [http://www.thefreelibrary.com/Turkish+cyriot+women+and+cedaw+\(1\).-a095791449](http://www.thefreelibrary.com/Turkish+cyriot+women+and+cedaw+(1).-a095791449); Netice Yıldız, "Kıbrıs'ta Tarih Öncesinden Günümüze Kadın", *Kadın/Woman*, <http://www.thefreelibrary.com/Kibris'ta+tarikh+oncesinden+gunumuze+kadin.-a095791450>; Hanife Aliefendioğlu, "Kıbrıs'ta kadın/Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları ve kadın hareketi üzerine bir değerlendirme", *Journal of Cyprus Studies*, 2007

<http://www.thefreelibrary.com/Kibris'ta+kadin%2Ftoplumsal+cinsiyet+calismalari+ve+kad+in+hareketi...-a0182036033>; Salih Koday, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Yerleşmeler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı.2, 1995; Derya Oktay, Şebnem Önal, "Analysis of Residential Outdoor Spaces in Cypriot Towns", *Open House*, Vol.23, 1998, No.1; Derya Oktay, "Dwellers' Responses on Meaning and use of Residential Open Spaces: Northern Cyprus", *Open House International*, Vol.25, No.2, 2000; Şebnem Önal Hoşkara, Banu Tevfikler Çavuşoğlu, Zehra Öngül, "Legal Frameworks and Housing Environments in North Cyprus", *Middle East Technical University Journal of the Faculty Architecture*, Sayı 1, 2009; Amos Rapoport, "The Nature of the Courtyard House: A Conceptual Analysis", *Traditional Dwellings and Settlement Review*, Vol. XVIII, No.2, 2007; Mukaddes Fash, Uğur Dağlı, "The Changing role of Cypriot Women in Urban Residential Exterior Spaces", *Kadın/Woman*, 2000, 2001, <http://www.thefreelibrary.com/The+changing+role+of+Cypriot+women+in+urban+residential+exterior...-a09580750>

² Edward T.Hall'un geliştirdiği uzaklık veya mesafe incelemesi kavramı, <http://en.wikipedia.org/wiki/Proxemics>. Proxemics (mesafe analizi), genel tanımla kişinin başkaları ile arasındaki mesafeleri inceleyen bilim dalıdır. Farklı kültürler ve toplumlara ait insanlar arasındaki fiziki mesafenin tesirlerin incelenmesi üzerinedir. Kavram, bu tanımdan yola çıkılarak, "mesafe analizi" olarak Türkçeleştirilmiştir ve çalışmanın devamında Türkçe haliyle kullanılmıştır.

lerini incelemektedir. Hall'un, ünlü eseri *The Hidden Dimension*'da geliştirdiği bu metodun ayrıntıları ileriki bölümlerde, kadın-mekân ilişkisi içerisinde verilmiştir.³

Aşağıda önce, adada yaşayan kadınlar ve ada kültürü hakkında bilgi verilecek, ardından çalışmada istifade ettiğimiz mesafe analizi ayrıntılarıyla anlatılacak, müteakiben de Kıbrıs adası geleneksel şehir evlerinde kadın-mekân ilişkisi mesafe analizi çerçevesinde, mekânların değişimi ve kadınların günlük yaşantılarının değişim süreci ile bağlantılı biçimde incelenecektir.

Edinilen Yaşam Biçimleri: Farklı Kültürler Bir Ada

Bu araştırma bir kültür çalışması temeline dayandırıldığından, önce kültür kavramını ve kültürün ne anlama geldiğini tanımlamak gerekmektedir. Kültür kavramı, birçok yazar, tarihçi, sosyolog, antropolog tarafından tanımlanmış fakat üzerinde hemfikir olunan ortak bir tanım henüz geliştirilememiştir. Kullanılan mesafe analizi yöntemi, kültürle biçimlenen veya kültürün biçimlediği bir mekân analizidir. Bu sebeple burada, kültürü genel manada betimlemek yerine, bu çalışma için geliştirilen tanıma yer vereceğiz.

Kültürü oluşturan hususlar, bir milletin yaşam şeklini, yaşam şekli de toplumun kurallarını biçimlendirmektedir. Bu suretle, ortaya çıkan ilişki örüntüsü, o toplumun günlük hayatını sürdürme biçimini yani yaşam kültürünü belirlemektedir. Bizim çalıştığımız dönemde, bu yaşam kültürünün oluşmasında dinin baskın bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Kıbrıs adasında, farklı dine mensup grupların bir arada yaşıyor olması, din unsurunun önemini ön plana çıkartmaktadır.

Bu çalışmada, Kıbrıs adasında yaşayan Müslüman-Türk kadınların yaşam biçimlerini, buna bağlı olarak da kültürlerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu amaca yönelik olarak, adadaki Türk kadınının yaşam kültürü çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çözümlenmeye giden yolda unutulmaması gereken nokta, adanın, tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı ve her medeniyetin diğerine belli kültür öğelerini miras bırakmış olduğudur. Bu aktarılan öğelerin, az sonra çözümlenecek kadın hayatı üstünde çok büyük etkileri olduğu muhakkaktır. İşte bu noktada, kültür aktarması ve kültürel değişim kavramları üzerinde durmakta yarar vardır.

Kültürel değişim, bir kültürü belirleyen temel değerler sistemindeki farklılaşmayı gösterirken, kültür aktarması tarihte, göçler, nüfus mübadeleleri, zorun-

³ Edward T. Hall, *The Hidden Dimension*, Anchor Books, USA, 1966; Intercultural communications: Intercultural Competence, <http://www.docstoc.com/docs/128437486/Intercultural-Communications-Intercultural-Competence>, s. 1.

lu göç gibi sebeplerle meydana gelen eylemlerin sonucuyla ortaya çıkmaktadır.⁴ Yani, sahip olunan, nesiller boyunca öğretilmiş olan günlük hayat kurallarının gidilen yere beraberce götürülmesidir. Buna kültür unsurlarının aktarılması (cultural borrowings) adı da verilir.⁵ Bu anlamda, kültür unsurlarının aktarıldığı yerde kültürel bir değişimin meydana gelmesi kaçınılmazdır. O halde bu kavramlar neden-sonuç ilişkisi içinde birbirlerine bağlıdır. Yani, bir taraf açısından aktarma işlemi yapılırken, diğer taraf açısından değişim süreci başlamış olmaktadır. Bu durumda, adaya Türk nüfusunun yerleşmesiyle, Türkler açısından bir kültür aktarması olmuş, Müslüman - Türk halkın yaşam tarzları kendileriyle birlikte bu coğrafyaya taşınmış, sonuç olarak, adalılarının da yaşam biçiminde bir değişim başlamıştır. Ancak bu noktada, önceki kültürden hiç eser kalmadığını söylemek hatalı olur. Zira, günümüzde de hâlâ geçmişin izleri görülmektedir. Yani, adaya yeni bir kültür aktarımının başlamasıyla bir önceki kültür tamamen ortadan kalkmış değildir; sadece yeni kültür ile eski kültür arasında bir etkileşim, bir alışveriş süreci başlamıştır.

Adada hâkim olan kültür tarihini, başlangıçtan Osmanlı hâkimiyetine kadar olan dönem (yaklaşık olarak 6. yüzyıldan, 1571'e kadar), Osmanlı'dan İngiliz Hâkimiyetine kadar olan dönem (1571-1878), İngiliz dönemi (1878-1930'ların başı) ve Atatürk İnkılâpları dönemi (1930'lar) olarak dört döneme ayırmakta fayda vardır. Zira her bir dönem birer kırılma ve dönüm noktası olup, adaya hâkim olan devletlerin, kendi kültürlerini adaya yerleştirme çabasıyla doğru orantılı biçimde gelişmektedir. Bu durumda, ada kültürü ve yaşantısındaki ilk ve en radikal nitelikteki kırılma Osmanlıların adayı fethettiği 1571'de yaşanır. Uzun bir dönem içinde yerleşen Türk İslam kültürünün kırılması, yani ikinci kırılma adaya İngilizlerin geldiği döneme denk gelmektedir: Modernleşme dönemi İngiliz Kolonisinin adaya yerleşmesiyle başlar.⁶ Üçüncü ve sonuncu kırılma, aynı zamanda modernleşmenin ikinci aşaması ise, Atatürk'ün Türkiye'deki inkılâplaıyla gerçekleşir.⁷

⁴ Fatma Acun, "Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne: Değişme ve Süreklilik", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı, 1999, s. 165; Halil İnalçık, "Osmanlılarda Batı'dan Kültür Aktarması Üzerine", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayınları, 2. Baskı, 1996, s. 425.

⁵ Acun, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne, s. 165; İnalçık, agm., s. 425.

⁶ İbrahim Numan, Hıfısiye Pulhan, Özgür Dincürek, "Culture as a Determinant of Identity of the Two Walled Cities of Cyprus", <http://www.docstoc.com/docs/110905733/Introduction--Eastern-Mediterranean-University>.

⁷ Kıbrıs halkı Atatürk inkılâplarını Türkiye ile eş zamanlı izlemiştir. Bazı inkılâplar birkaç yıl gecikmeyle adaya ulaşsa da evlerin çehresi değişmeye başlamıştır. 1930 yılında adada çarşaf ve fes kullanımları bırakılmış ve şapka geçirmiştir. Bkz. Yıldız, agm., s. 16. Aynı yıl adada kadın dernekleri kurulmaya başlamıştır. Bkz. Aliefendioğlu, agm.; Giyim kuşamla ilgili değişimler için bkz. Erönen, agm.,

Hakeri'nin değimiyle, en önemli kültür değişimi adaya İslamiyet'in girişiyle başlamıştır.⁸ Bu çalışmanın başlangıcı da, bu tarihe tesadüf etmekte ve adaya gelen Türk İslam kültürünün, kadınların günlük hayatlarının devam ettiği mekânları ne şekilde değiştirdiği, ilk üzerinde durulacak konu olmaktadır.

Adaya Türk ve İslam kültürünün yerleşmesi, 1571 yılında Osmanlılar tarafından adanın fethiyle gerçekleşmiştir.⁹ Osmanlılar, idarenin İngilizlere geçtiği 1878'e kadar Ada'da 307 yıl hâkim olmuştur. Fethin ardından 5720 Müslüman Türk hane adaya yerleştirilmiştir.¹⁰ Nüfus göçüyle beraber adada siyasî, iktisadî ve sosyo-kültürel alanda değişim ve dönüşüm de kendini göstermeye başlamıştır. Bu anlamda, adada Türkleşme ve İslamlaşma süreci başlamıştır.¹¹ 1571-1878 yılları arası birçok açıdan, Türk-İslam kültürünün Ada'da hâkim olduğu ve bu kültürün baskın özelliklerini gösterdiği dönemdir.¹² Bir gün içindeki hayatının anlatılacağı kadın, bu coğrafyada yaşayan Türk kadınıdır ve yaşam alanı Türk - İslam kültürüne göre biçimlenmiştir.

1571'den itibaren Ada'ya yapılan nüfus göçüyle Anadolu'dan gelen insanların Anadolu kültürünü adaya taşımış olmaları tabiidir.¹³ Kültür aktarması sonucu meydana gelen bu değişim, kendini ilk önce sosyal yaşamda göstermiştir.

Alışlageldik Bir Kültür: Adada Müslüman Türk Kadınları

Kıbrıs Türk kadını Anadolu kökenlidir, bu sebeple günlük hayatı da Anadolu'da yaşayan Müslüman-Türk kadını ile oldukça benzerdir, ev içindeki yaşamlarında bazı farklılıklar gözlemlenebilir.¹⁴ İklim koşulları sebebiyle oluşan bu fark-

⁸ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıçından 1878'e dek Kıbrıs Tarihi*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 28. Kitap, Ankara, 1993, s. 100.

⁹ Adanın Türkler tarafından fethi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hakeri, *age.*, s. 137-239; Nuri Çevikel, "1570-1571 Türk Fethi ile Kıbrıs'ta Meydana Gelen Toplumsal Değişim Hakkında bir Tahlil Denemesi", Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası, 47 Numara Yayınları, 2006, s. 112-139; Ali Efdal Özkul, Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi, Dipnot Kitabevi, Ankara, 2010, s. 36-97. Daha farklı bir bakış için: Fernand Braudel, 2. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, c.2, s. 486-502; farklı bir bakış için: J. Von Hammer, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Söğüt Yayınları, İstanbul, tarihsiz, s. 657-663.

¹⁰ Mühimme Defteri 19/334-335'den aktaran Özkul, *age.*, s. 43

¹¹ Ayrıntı için bkz. Çevikel, *age.*, s. 112; Hakeri, *age.*, s. 242-295.

¹² Osmanlı döneminde yapılan değişiklikler için bkz. Hakeri, *age.*, s. 314-318.

¹³ Anadolu kültürü hakkında ayrıntılı bilgi için Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı Devri Türk Kültürü ve Medeniyetinin Temel Özellikleri", *Türkler, Yeni Türkiye Yayınları*, c.9, 2002, s. 54-59.

¹⁴ "Kıbrıs, Anadolu'nun doğal bir uzantısıdır." Bkz. Reşat Genç, "The Sources of Common Cultural Values Shared by Anatolia and Cyprus", *Cyprus International Symposium on her Past and Present, Publication Of Eastern Mediterranean University, TRNC and Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*, Ankara, 1994, s. 193; Osmanlı dönemine kadar adada yaşayan kadınların özellikleri ve sosyal hayatı için bkz. Yıldız, *age.*, s. 3.

lıklar ileriki bölümlerde, mesafe analizi ile desteklenen alanlar ve mekânlar bağlamında incelenecektir.

Diğer yandan kadın çalışmalarında geniş yer tutan ve Müslüman kadının adeta etiketi haline gelen bir kültür ögesi olan kılık-kıyafeti tanımak, adada yaşayan Müslüman-Türk kadının yaşantısını tahlil etmek için ilk adım olacaktır. Zira giyim tarzı, kadının yaşam tarzı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Ada'da yaşayan kadınların (Rum-Türk) kıyafetleri yabancı seyyahların da ilgi odağı olmuştur.¹⁵

17. yüzyılda adayı ziyaret eden seyyah Corneille Le Bruyn'un kadınlar hakkındaki gözlemleri daha ziyade giysiler üstünden olmuştur. Le Bruyn, kadınların başlarının çevrelerinde bir mendil olduğunu, bu mendilin işlemelerinin bulunduğunu, gömleklerinin yakalı ve göğsünden yukarısının kapalı olduğunu söylemektedir.¹⁶

Bir yüz yıl sonra yani 18. yüzyılda adaya gelen seyyah Giovanni Mariti, kadınların kıyafetlerinin Kıbrıslılardan (Rumları kastediyor olabilir) daha kapalı olduğunu, yere kadar uzanan uzun elbiseler giydiklerini, bacaklarının kapalı olduğunu, boyunlarında altın kolye olduğunu ve başlarında mendil bulunduğunu anlatır. Mariti, Ada kadınların, Rum ve Türk, birbirlerinden başlarındaki örtülerin şekli ile ayırt edildiğini özellikle belirtir.¹⁷ Bunun çok eski bir gelenek olduğunu, adada o güne kadar korunduğunu vurgular.¹⁸

18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başında adaya gelen seyyah Edward Daniel Clarke, ada halkının başlarını bir örtüyle örttüklerini, buna da "türban" dendiğini söylemiştir. Seyyah, Kıbrıs kadınları için özel notlar tutmuş, kıyafetlerinin çok ilginç olduğunu belirtmiştir.¹⁹

¹⁵ Ayrıca batılıların farklı bakışları için bkz. Hamiyet Sezer, "Batılıların Gözüyle Türkler", *Türkeler*, c.10, 2002, s. 394-397. Araştırmalarda seyyahların önemi için bkz. Fatma Acun, "Seyyah Söylemi ve Trabzon'a Gelen Yabancı Seyyahlar", *Trabzon Çevresi Tarih- Dil ve Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, 1. Cilt, 2001, s. 143.

¹⁶ Corneille le Bruyn, *Voyage au Levant, Paris*, 1725, s. 508, 509.

¹⁷ Seyahatnameler ve hatıratlardaki fotoğraflardan gördüğümüz kadıyla, hem Rum hem Türk kadınlarının başlarında örtü bulunmaktadır. Ancak burada seyyahın belirtmek istediği, muhtemelen örtülerdeki ve örtüş biçimindeki farklılıktır. Rum kadınları, örtüyü süs biçiminde başlarına koyarken, Türk kadınları süs yerine daha ziyade dinî inanç sebebiyle örtüyü kullanmaktadır. Bu durumda örtüş biçiminde de farklılık vardır. Rum kadınlarının saçları görünürken Türk kadınları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Zira Türk kadınları örtü haricinde çarşaf da giymektedir. Rum kadınlarında böyle bir durum yoktur.

¹⁸ Giovanni Mariti, *Travels Through Cyprus, Syria and Palestine*, vol.1, Dublin, s. 7-9. Seyyah, eserine, Kıbrıs'ın Akdeniz'de Türklere ait bir ada olduğunu söyleyerek başlamaktadır. Eserde, Kıbrıs ve Türk kültürüne ilişkin çok ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Biz burada sadece kadına dair gözlemlerini aktardık.

¹⁹ Edward Daniel Clarke, *Travels in Various Countries*, New York, 1814, Sec.1, s. 188, 205. Örtüyle ilgili ayrıntı yukarıda Mariti'nin yaptığı ayrıntı ile aynı şekildedir.

Kadının hayatını anlamak için öncelikle kadın seyyahlara başvurmak gerekmektedir. Zira, kadınlar, Türk Rum ayırt etmeksizin, kapalı yaşamaktadır ve erkek seyyahların onların hayatlarını gözlemlemesi hiç mümkün değildir. Onları sadece uzaktan ve dışarıdan gözlemleyebilmişlerdir. Kadın seyyahlar ise, cinsiyet ayrıntısı avantajından yararlanarak kadınların özel mekânlarına girebilmişlerdir. Kadın seyyahlar, özellikle Mrs. Brassey ve Mrs. Lewis, seyahatnamelerinde kadınların giyim kuşamından, adetlerinden ve geleneklerinden bahsetmektedir.²⁰ Bu durumda Osmanlı'nın adaya geldiği 16. yüzyıldan itibaren her yüzyıl içinden birer örnekle, adadaki Türk kadını kıyafetlerinin tespiti yapılabilir. 17. ve 18. yüzyıllardan verilen örneklerden Clarke'ın anıları, ada tarihinde bir kırılma noktası olan 19. yüzyıla denk gelmektedir (1878). Öyleyse, o zamana kadar kıyafetlerin tanımlanan şekli olduğu kesindir. Aşağıdaki fotoğraflar, seyyahların giyim kuşama ilgili söylemlerini desteklemektedir: (Fotoğraf 1 ve 2)

Fotoğraf 1²¹Fotoğraf 2²²

Fotoğraflar, en önemli kültür öğelerinden biri olan giyim-kuşamın belgesidir denilebilir. Fotoğraf 1'de sağ üst köşede "Turks of Cyprus" yazmakta ve adadaki Türkler gösterilmektedir. Başka bir objektiften bakılmak istenirse (Fotoğraf 2) kadının tamamen kapalı olduğu görülmektedir.

Adada, kıyafetleriyle kendini ötekilerden saklayan kadın mevzu bahistir. Bu bakış açısından değerlendirildiğinde, örtülü bir kadının, evini ve hayatını da

²⁰ Akt. Yıldız, agm., s. 3.

²¹ Fotoğraflar, Sn. Dr. Nazif Öztürk'ün tasnifsiz arşivinden, kendi izniyle alınmıştır.

²² John Thomson, *Through Cyprus with the Camera in the Autumn of 1878*, London, 1879, vol.2, s. 39. Thomson adaya sonbaharda gelmiştir. Eserindeki tespitler, muhtemelen adanın kiralınmasından birkaç ay sonraki gözlemleridir.

yabancılardan gizlediği tespiti, iffetini örtünerek gösteren kadının yaşamının devam ettiği mekânları değerlendirmek için başlangıç noktası olacaktır.²³

Bu aşama, ortaya konulmaya çalışılan kadının günlük yaşantısının, üzerindeki kıyafetler gibi “kapalı” olduğu görülmektedir. Takip eden kısımda, kadınların ev içindeki yaşamları mesafe analizi ile çözümlenmeye bu suretle, adadaki Osmanlı kadınının günlük hayat tarzı ve yaşam kültürü açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Bir Kadın, Dört İletişim Mekânı ve Mesafe Analizi

Günlük hayat döngüsünü anlamak için öncelikle insanların yaşam ve dolaşım alanlarının tespit edilmesi ve bu alandaki hareketleriyle beraber değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu manada bize yardımcı olacak en önemli araç, konu üzerine geliştirilen ve kişinin fiziki alanda hareketini inceleyen mesafe analizi metodudur.²⁴ Bu metod, Müslüman Türk Kıbrıs kadınının günlük hayatında dolaştığı alanı tanımlamak ve bu alandaki faaliyetlerini tespit ve tasvir etmek üzere kullanılacaktır.

Kültür ile biçimlenen ve paylaşılan mekânları, insanların ne şekilde algıladığı ve kavradığı üstüne tezini geliştiren Edward T. Hall, değişik kültür perspektiflerinden bakarak bir mekân tanımlaması geliştirmiştir. Bu tanıma da, şehirleri esas alarak, caddeleri, komşuluk ilişkilerini vs. gözlemleyerek biçimlendirmiş ve bu tanıma mesafe analizi adını vermiştir. Mesafe analizi ile kastedilen, bireysel ve toplumsal yaşamın geçtiği mekânın birbirinden farklı kategoriler halinde tanımlanmasıdır.²⁵ Buna bağlı olarak, insanların günlük yaşantılarında mekânları nasıl algıladıklarına dair görüşler de geliştirilmiştir.²⁶

Hall’un çıkış noktası insandır ve her kişinin, kendi kültürü ile biçimlenen ve diğer kişilerle iletişimini devam ettirdiği bir “mesafe alanı” (proxemic zone) mevcuttur.²⁷ Bkz. Şekil 1.²⁸

²³ Fatma Acun, “Görsel Verilerde Kadın İmajı (1923-1960)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.16, 2007, s. 96.

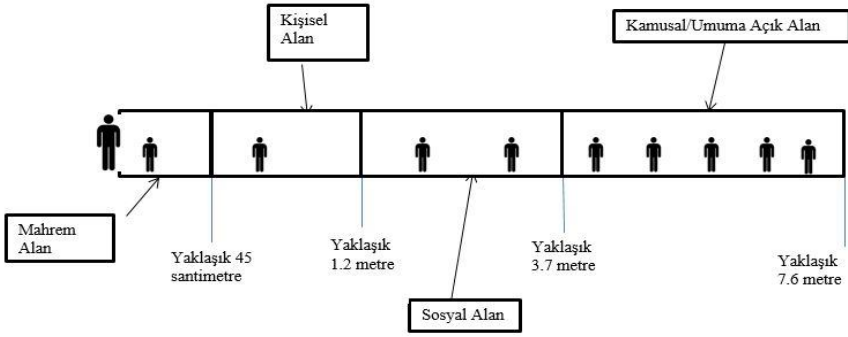
²⁴ Hall, *age.*, s. 1.

²⁵ Anna Galloway, “Proxemics”, *Space and Culture*, 2004, <http://www.spaceandculture.org/2004/01/05/proxemics/>.

²⁶ Em Griffin, “Proxemic Theory of Edward Hall”, www.afirstlook.com/docs.proxemic.

²⁷ Ayrıntı için bkz. <http://www.docstoc.com/docs/128437486/> Intercultural Communications- Intercultural- Competence. Bahsi geçen kavram ile meydana gelen ve İngilizce “Proxemic Zone” olarak isimlendirilen bu kavram tarafımızdan “mesafe alanı” olarak Türkçeleştirilmiştir ve çalışmanın geri kalan kısmında bu şekilde kullanılacaktır.

²⁸ Mesafe alanı / Proksemik alan. <http://en.wikipedia.org/wiki/Talk%3AProxemics> internet sitesinden esinlenerek, tarafımızdan çizilmiştir. Ölçüler de aynı yerden alınmıştır.

Şekil 1: Kişinin Diğer Kişilerle Arasındaki Mesafeyi Gösteren, Mesafe Analizi Diyagramı.

Hall, hayvan ve insanlar üzerinden yaptığı gözlemlerinden yola çıkarak, bireylerin eşleri, dostları, akrabaları vs. ile arasındaki sınırlarını belirlediklerini, bu belirlemenin de kültürden kültüre farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Eserinde, İnsanlar Arasındaki Mesafeler başlığı altında, yukarıda Şekil 1’de belirlenen mekânları belirlemiştir.²⁹ Şekilde de görüldüğü üzere insanı en başa koyarak, ona giderek artan uzaklıkta olan mesafeleri, en yakından başlayarak sırasıyla, mahrem alan, kişisel alan, sosyal alan ve kamusal/umuma açık alan olmak üzere dört farklı bölge tespit etmiştir.³⁰ Alanlara verilen başlıklar, aslında her bir mekânın anlamını ve tanımını yansıtmaktadır.

Mahrem Alan (Intimate Space): Kişinin koruduğu mesafe içinde en önemlisi, adı üstünde en mahrem olan kısımdır. Dirsek mesafesinde ve yaklaşık 45 cm. olan bu alan, duygusal olarak yakınlık duyulan kişilere açıktır. Göz teması, koku ve yanına yaklaşılacak kişiyi hissetme (vücut ısısını hissetme) söz konusudur. İnsanların elleri birbirine ulaşabilir. Bireyler birbirlerinin başlarını ve yüzlerini ayrıntılarıyla görürler. Hall, bu alanı “diğerleri, sanki sizin içinizdeymiş hissi uyandırır” (it feels like they’re inside you) şeklinde tanımlamıştır.³¹ (bkz. Şekil 1’de 45 cm ile gösterilen alan)

Kişisel Alan (Personal Space): Tanıdıkların ve yakın akrabaların girebildiği alandır. Bir kol uzanımı mesafesinde ve yaklaşık 120 cm. olan bu mesafe, samimi ve yakın olunan kişilerle sohbet ve iletişim alanıdır. Dokunma kabul edilebilir. Göz teması vardır. Ritüel dokunmalar olabilir. Diğer bireye rahat ulaşılabilir.

²⁹ Hall, *age.*, s. 112.

³⁰ Intimate, Personal, Social and Public Zones. Hall, *age.*, s. 115-125.

³¹ Hall, *age.*, s. 118.

Fiziksel ayrıntılar, mahrem alandaki kadar net seçilemez. Göz teması kontrol edilebilir. İnsanlar birbirleriyle sözlü iletişim içindedirler. (bkz. Şekil 1’de yaklaşık 1.2 metre ile verilen alan).

Sosyal Alan (Social Space): Fiziksel temasın kurulmadığı, kişisel olmayan alandır. Bu alan kol uzanımının ötesindedir ve kişinin çevresinde yer alan ve uzunluğu 3.7 metreye ulaşan alandır. Hall, bu alanı “rastlantısal sosyal toplanma” (casual social gathering) alanı şeklinde tanımlamıştır.³² İnsana başka birinin geçici olarak yaklaşılabilirdiği alandır. Kişisel olmayan, sosyal etkinliklerin yeridir. Diğer ikisine göre daha resmidir. (bkz. Şekil 1’de yaklaşık 3.7 metre ile verilen alan).

Kamusal/Umuma Açık Alan (Public Space): Sosyal alanın ötesinde yer alan, kişinin yabancılarla arasındaki 7.6 metre uzunluğundaki mesafedir. Diğer üçünden farklı olarak ilişki çemberinin tamamen dışındadır. Bireyler birbirlerine karşı resmîdir, aralarında sözsüz iletişim vardır. Umuma açık olan bu alanda yanımızdaki kişiler bu alan içindeki ilişkilerin kapsamına girer. Konser alanları, sokaklar, parklar bu alana örnek verilebilir.³³ Martin Joos bu alan içinde insanların duruşuna “donuk tip” (frozen style) adını vermiştir. (bkz. Şekil 1’de yaklaşık 7.6 metrelik alan).³⁴

Mesafe analizi metodunu ve diyagramını geliştirirken, bu alanların her birinde bir kişinin diğerleriyle olan ilişkisini belirlemek için “ses” örneğinden yola çıkmıştır. Bu bağlamda fısıltı için mahrem alan belirlenirken, bağırtı için umuma açık alanı belirlenmiştir.³⁵

Hall, mesafe analizini “bütün kültürlerdeki en önemli iletişim sistemi” ve “insanların kişisel alanlarını kullanırken kültür farkı sebebiyle ortaya çıkan değişiklikler” olarak tanımlamıştır.³⁶ Yani, bireyler arasındaki ilişki kategorileri, bu ilişkilerin süregeldiği mekânlar ve bu mekânlardaki eylemler bağlamında işlenmiştir; Ancak, bu mekânlar ve eylemler, içinde yaşanan bölgenin kültürüne göre farklılık göstermektedir.³⁷ Mekânları adlandırmada kullanılan en belirleyici faktör, bireylerin arasındaki ilişki düzeyi, birbirlerine karşı hisleri ve bir arada bu mekânlarda neler yaptıklarıdır.³⁸

³² <http://www.docstoc.com/docs/128437486/Intercultural-Communications-Intercultural-Competence>; Griffin, agm., Hall, *age.*, s. 122.

³³ Aktaran Hall, *age.*, s. 125.

³⁴ Aktaran Hall, *age.*, s. 125.

³⁵ Hall, *age.*, s. 114.

³⁶ <http://www.docstoc.com/docs/128437486/Intercultural-Communications-Intercultural-Competence>.

³⁷ Hall, *age.*, s. 128.

³⁸ Hall, *age.*, s. 125.

Çalışma, bu tanım dâhilinde, Kıbrıs Müslüman Türk kadını örneğinde ve yukarıda tanımlanan dört alan dâhilinde gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle, bir kadın, dört mekânda ve başkalarıyla olan ilişki düzeyleri, eylemler, hisler ve kültür özellikleri düzeyinde incelenmiştir.³⁹

Yukarıda verilen giyim örneklerinden de anlaşılacağı üzere, Kıbrıs Türk kadınının mahremiyete önem verdiği, bu konuda yapılacak ilk tespittir. Bu anlamda, mahrem hayatını kendine ait olan ev içinde, sosyal hayatını da o evin uzantıları yani eve ait olan dış mekân içinde yaşamaktadır. Buradan yola çıkarak, adadaki geleneksel şehir evlerini ve onların uzantılarını yukarıdaki diyagramın içine oturtarak, adada yaşayan Müslüman-Türk kadınının yaşam alanının incelenmesi ve bu yolla kültürünün tespit ve tasvir edilmesi hedeflenmektedir.

Mekânlar ve Sınırlar: Taş Duvarlar, Tahta Duvarlar, Kerpiç Duvarlar, Cam Duvarlar

Adada yaşayan Müslüman-Türk kadınının hayatının, Anadolu'da yaşayan Müslüman-Türk kadınının hayatıyla benzer noktaları olduğuna yukarıda işaret etmiştik. Bu anlamda, Anadolu'da yaşayan Müslüman-Türk kadınının hayatını biliyor olmak, bu çalışmada bilinmeyen pek çok noktanın aydınlanmasına fayda sağlamıştır. Örneğin, Anadolu'da İslam dinine mensup ailelerin evlerinin yüksek çevre duvarlarının ve gizli pencerelerinin olduğu ve kadınların gözlerden ırak kalarak çevreyi seyredebilecekleri kafesli çıkmaların bulunduğu bilinmektedir.⁴⁰ Bu fiziki özellikler, Müslüman bir aileye has bir evi işaret etmektedir. Anadolu'ya benzer biçimde, adada da evler, aynı topluluğa ait bireylerin bir araya geldiği mahallenin birer parçasıdır.⁴¹ Diğer bir ifadeyle, günlük yaşantının geçtiği çevre olan mahallenin fiziki ve kültürel yapısı kadınının hayatı üzerinde etkili olmaktadır. Türkler, adada, kendi mahalleleri içinde diğer etnik-dinî gruplardan ayrı biçimde yaşamaktadırlar. Adanın, farklı kültürlerle ev sahipliği yapmasının yanı sıra Türk, Rum, Ermeni vs.nin aynı şehir, kasaba ve köylerde beraber yaşamaları, kadının en önemli yaşam alanı olan evin fiziki mekânının biçimlenmesine önemli ölçüde tesir etmiştir. Bu sebeple, "Anadolu evi" tanımının ve Ana-

³⁹ Osmanlı Toplumunda sıradan bireyin, tek başına bağımsız bir kişilik olarak değeri yoktur. Birey, cemaati ile tanımlanır. Bkz. Adalet Bayramoğlu Alada, *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, Sümer Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 79. Ayrıca, aynı mahalle içinde yaşayan Osmanlı cemaati hakkında bilgi için bkz. Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 4, 1984, s. 73-77.

⁴⁰ Bkz. Alada, *age.*, s. 147.

⁴¹ Anadolu'da yaşayan Müslüman-Türk kadınının mahremiyetine düşkünlüğü için bkz. Gülgün Üçel Aybet, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyal İlişkiler", *Türkler*, Ankara, c.10, 2002, s. 359, 362.; Ergenç, *agm.*, s. 71.

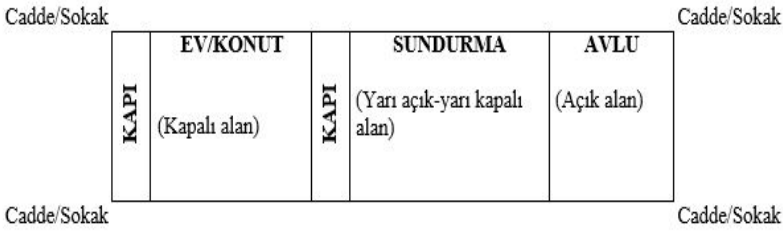
dolu'da yaşayan Müslüman-Türk kadınının yaşantısının, adada hayat bulduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır.⁴²

Kıbrıs'ta Müslüman Türk kadınların bir günü, konut, sundurma, avlu ve bu üçünün dışında bulunan cadde/sokaklarda geçmekte, bu dört mekân da, Hall'un diyagramındaki alan isimlendirmelerine denk gelmektedir.

Bu durumda akıllara şu soru gelmektedir: Bu dört mekân neye göre belirlenmiş ve nasıl isimlendirilmiştir? Bu mekânların bir araya gelişi ada kültürünün yansıması mıdır? Daha da önemlisi, bu mekânlar adadaki yaşam tarzının mekâna yansıyan kesitleri midir? Bu soruların cevapları, bütününe ulaşmamızı ve o bütünü Avlulu ev tipi (Courtyard House) olarak tanımlamamızı sağlamıştır.⁴³ Diğer bir ifadeyle, bu dört mekân bir bütünü yani avlulu ev tipini tanımlamak için bir araya getirilmesi gereken öğeleridir.⁴⁴

Öncelikle belirtilmelidir ki, avlulu ev tipi, sadece Kıbrıs'ta görülen bir mimari tarz değildir. Tüm dünyada farklı şekillerde kendini göstermiş ve içinde bulunduğu kültüre göre biçimlenmiştir. Bu çalışmada, sadece Kıbrıs Türk halkının yaşadığı avlulu ev tipi işlenecek ve avlulu evi oluşturan mekânlar ve bu mekânlar içinde dolaşan kadınların gündelik hayat döngüsü, yukarıda belirtilen dört tür mesafe uzanımı içinde incelenecektir.

En basit haliyle, Kıbrıs geleneksel avlulu ev krokisi aşağıda, Şekil 2'deki gibidir:⁴⁵

⁴² Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 191; Ada, Türklerin eline geçmeden önce sırasıyla Lüzinyanlar ve Venediklilerin egemenliğinde kalmıştır. İslam kültüründen önce adada Bizans kültürü hâkimdir. Ayrıntı için bkz. Hakeri, *age.*, s. 91-137. Venedikliler ve daha öncesi Kıbrıs tarihi için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 1995, c.3, 9-15; Özkul, *age.*, s. 29-36.

⁴³ Avlulu ev yapısının en geniş tanımı ve genel özellikleri için bkz. Rapoport, agm.,

⁴⁴ Bu planın, adı geçen mekânlar haricinde de parçaları bulunmaktadır. Cumba bu parçaya verilecek en göze çarpan örnektir. Ancak, bu çalışma mekânlar üzerinden olduğundan sadece ilgili mekânlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

⁴⁵ Şekil, tarafımdan künyesi verilen sunumdan esinlenerek çizilmiştir: Hıfsiye Pulhan, *Traditional Urban House: A Conceptual Understanding of the Traditional Urban House of Cyprus*, http://oisd.brookes.ac.uk/breakfast_seminars/resources/cyprus.pdf.

Şekil 2: Kıbrıs Geleneksel Avlulu Evin Krokisi

Şekilde krokisi görülen geleneksel Kıbrıs şehir evlerinin iki kapısı bulunmaktadır. Kapıların bir tanesi ev içinden doğrudan çıkmaz ve dar sokağa, diğeri ise sundurmaya açılmaktadır. Bu iki kapı karşılıklı olup, karşılıklı açık tutulduğunda hava akımını sağlayarak sıcaklığı engelleyecek biçimde tasarlanmıştır. Burada bizi ilgilendiren kısım, evin sundurmaya ve oradan da avluya açılan kapısından ileriye doğru olan mekândır. Yani, yukarıda Şekil 2'deki gibi, evi merkez alarak, sola doğru ev ve cadde/sokak sıralaması değil, sağa doğru duvarların uzandığı konut-sundurma-avlulu-cadde/sokak sıralaması takip edilmektedir. Çünkü kadının, evin doğrudan dışarıya açılan kapısından dışarıya çıkması, kültürel olarak alışlageldik bir durum değildir. Caddeye doğrudan açılan kapı dar ve bükümlü yollara ve çıkmaz sokaklara açılmaktadır. Bu, aynı zamanda Kıbrıs adası Osmanlı evlerinin çıkmaz ve dar sokaklar, bükümlü yollar arasına inşa edildiğinin tespiti.⁴⁶ Sokakların dar ve çıkmaz oluşu, yine evlerin mahremiyetinin birer sembolüdürler. Bu ev tipleri aile hayatının gizliliğine ve hava koşullarına uygun olarak inşa edilmiştir.⁴⁷ Şekil 2'deki planda görüldüğü üzere, bir ev, önünde bir sundurma, oradan açılan avlu ve cadde/sokak söz konusudur. İşte, kadının günlük hayatı bu dört mekân içinde geçmektedir.

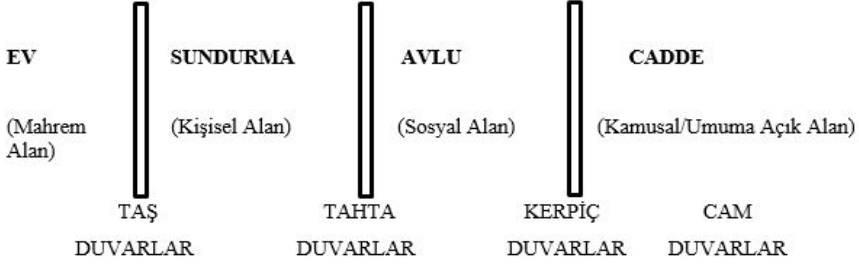
1571'den sonra adada İslam kültürü egemen olduğundan, avlulu ev tipi, çağdaşı Avrupa ya da Asya'da bulunan örneklerine nazaran daha gizli ve mahrem hale gelmiştir. Avlulu evlerin İslam kültürüne uyarlanmasıyla hayat bulan bu dört mekân, kadının günlük yaşamını ortaya koymak için araç sağlamaktadır.⁴⁸ Burada unutulmaması gereken nokta, mesafe analizi ile belirlenen mekânların, kültürel faktörlerin yanı sıra, iklim şartlarına göre de şekillenmiş olmasıdır.⁴⁹ Bunların sonucunda meydana gelen mekânlar mesafe analizi ile belirlenen alanlardaki karşılığı ve inşa edildiği maddelerin nitelikleriyle beraber değerlendirildiğinde aşağıdaki, Şekil 3 ortaya çıkmaktadır.

⁴⁶ Faslı ve Dağlı, agm.; İsmail Bozkurt, *Evlüya Çelebi'nin İzinde Kıbrıs Seyahatnamesi*, Bengü Yayınları, Ankara, 2001, s. 664. Evlerin dar sokaklarda inşa edilişi Helenistik döneme ait bir kültürdür. Bkz. Oktay, agm., s. 24.

⁴⁷ Faslı ve Dağlı, agm.

⁴⁸ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 195; Oktay, agm., s. 24

⁴⁹ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 191, 192.

Şekil 3: Mekânlar ve Sınırlar

Mahrem Alan: Aile ve Taş Duvarlar

Avlulu tip evde yaşayan kadının günlük hayatını, kapalı alandan açık alana, yani içten dışa doğru çözümlenmenin daha doğru olacağı düşüncesiyle, evin kendisinden başlayarak, farklı alanların kullanımı sırasıyla çözümlenecektir. Zira kadın, kapalı mekândan açık alana bir anda geçmeyecek, mahremiyetten açıklığa, belirli aşamalardan sonra ulaşacaktır; her aşamada da farklı faaliyetlerde bulunacaktır.⁵⁰

Geleneksel toplumlarda kadınların yaşamları evlerin içlerinde geçer, buna bağlı olarak da evler, kadınların günlük hayatlarını rahat şekilde geçireceği biçimde tasarlanır.⁵¹ Kadınlar için yeni bir gününün başlangıcı şüphesiz evdir.

Günün başladığı ilk yer olması dolayısıyla incelemeye, evin içinden başlaması uygun görülmüştür. Ancak, evlere ve evlerdeki fiziki mekânın organizasyonuna dair bilgilerimiz yeterli değildir. Faroqhi'nin Anadolu evleriyle ilgili olarak “değil sıradan insanların, hali vakti yerinde kişilerin evlerine ilişkin bilgilerimiz bile azdır” tespiti, çalışmamızı zora sokmaktadır.⁵² Yukarıda, Kıbrıs Müslüman Türk kadınıyla, Anadolu’da yaşayan Müslüman-Türk kadınının hayatının günlük geçtiği mekânların benzer kültürel ve fizikî özelliklere sahip olduğunu belirtmiştik. Bu benzerliğin en karakteristik yanı evin, ailenin mahrem yaşantısını sembolize etmesidir.⁵³

⁵⁰ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 195. Mesafe alanında hislerin önemi daha önce zikredilmişti.

⁵¹ Fıslı ve Dağlı, agm.,

⁵² Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yayınları, 5. Basım, İstanbul, 2005, s. 167

⁵³ Ekrem Işın, *İstanbul’da Gündelik Hayat*, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2006, s. 81. Işın bu mekânı “sivil konut” olarak adlandırmaktadır.

Diğer bir ifadeyle ev, İslam toplumlarında aile yaşamının mahrem alanını teşkil eder ve bu alanı biçimlendirir.⁵⁴ Pulhan, adadaki evlere, ailenin gizli cenneti adını vermiştir.⁵⁵ Bu tanım, Hall'un mesafe alanı içerisinde, bizi doğrudan mahrem alana (intimate space) yönlendirmektedir. Bu mahrem alana dair herhangi bir gözlem veya çalışma mevcut değildir. Mahrem gizli olan, başkalarına söylenmeyendir.⁵⁶ Dolayısıyla burası, sadece aile bireylerine aittir, onlara has bir mekândır. Yukarıdaki Fotoğraf 1 ve 2'deki kadın da, kıyafetlerinden de anlaşılacağı üzere, gizlilik içinde yaşamayı tercih eden Kıbrıs Türk kadınının kapalı kapılar arkasındaki hayatını gözlemlemek mümkün olmamakta; bu dört duvar içine, ailesinden başka kimse girememektedir. Zira bu alan, aileye has özel bir alandır. Mahrem alanın tanımından da hatırlanacağı üzere, bu alandaki kişiler birbirlerine yakındır. Bu mekâna girebilmek için, kişilerin duygusal yakınlığı ve teması şarttır. Mahrem alan, mesafe analizinde yaklaşık 45 cm olarak belirlenmiştir. Ancak, Hall'un şu tespitini de unutmamak gerekir. Bu alanlar, kültürden kültüre farklılık gösterir. Dolayısıyla, bu çalışmada mahrem alan, kadına 45 cm yaklaşılabilecek alan olarak değil, taş duvarların içi olarak tanımlanmıştır.⁵⁷ Yani, bu çalışmadaki mesafe alanları, ölçü birimleriyle değil, mekânları sınırlayan duvarlarla belirlenmiştir. Zira, bu mekânın hududu taş duvarlardır ki bu yapı malzemesinin ufak darbelerle kırılması imkânsızdır. Taş serttir, yıkılması ve aşılması zordur. Mekânın duvarlarının yapı malzemesi olan taş, o mekânın sınırlarının yıkılmasının ve aşılmasının zor olduğunun bir göstergesi olabilir. Bu durumda, evin bu iç kısmı, adadaki Türk kadınının mahrem, yıkılmaz ve dışarıdan müdahale edilmesi çok zor olan alanı sembolize etmektedir.

Kıbrıs adasında ev, genel manasıyla günlük yaşam ve barınma alanını, özel manasıyla da mahrem alanı temsil etmektedir. Avlulu ev tipini oluşturan taş duvarların simgelediği dokunulmazlık ve mahremiyet evin bir başka unsurunda da ifadesini bulmaktadır. Bu da, panjurlu pencerelerdir. Geleneksel Kıbrıs evlerinin pencereleri tahta panjurlarla kaplıdır.⁵⁸ Bu panjurların varlığıyla ilgili çeşitli varsayımlarda bulunmak mümkündür. Birincisi, sadece sıcaktan korunmak için yapılmıştır. İkincisi de, panjurlardan dolayı tahtanın, pencereden dolayı camın bir arada olmasıdır. İki yapı malzemesinin bir arada olmasıyla, mahremiyet ve

⁵⁴ Alada, *age.*, s. 146, 147.

⁵⁵ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 195.

⁵⁶ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51952455036f03.68316890.

⁵⁷ Kıbrıs'ta eski tip evlerin birçoğu evin içini serin tutması sebebiyle taştan ve kerpiçten yapılmıştır. Ancak kerpiç evler daha ziyade ekonomik gelirin az olduğu yerlerde, malzemenin ucuz olmasından dolayı tercih edilmiştir. Zira evler kerpiçten yapılırsa bile, tabanları mutlaka taşla desteklenmiştir. Koday, *agm.*, s. 9-10; Ayrıca evlerin taş duvarları olduğunu tespit eden Thomson, *age.*, vol. 2, s. 31; Mariti, *age.*, s. 49.

⁵⁸ Koday, *agm.*, s. 10

mahrem alan arasındaki ilişkinin tespiti, diğer mekânların sınırlarının işlevleriyle beraber ileride verilmiştir.

Ev içinde yapılacağı tahmin edilen faaliyetlerinin birçoğunun, evin bir adım dışında, sundurma kısmında gerçekleştiği görülmektedir. Çünkü, adada Osmanlı kadınının yaşam alanlarını belirleyen en önemli nokta hava koşullarıdır. Kıbrıs'ta insanlar, yılın dokuz ayında açık havada yaşamlarını sürdürmektedirler.⁵⁹ Hava-ların çok sıcak olması, kadınların yaşam alanlarının belirlenmesinde en önemli rolü oynamaktadır.⁶⁰ Bu anlamda, taş duvarlar içinde gerçekleşen eylemler, Anadolu'dan farklı olarak, Kıbrıs adasında bu taşla çevrili dört duvarın dışına çıkmaktadır. Havanın dayanılmaz derecede sıcak olmasının yanı sıra, adadaki diğer kültürlerle yan yana hayatı sürdürme gerçeği, kadınların büyük ölçüde eve dönük bir hayat sürmelerine sebep olmuş olabilir. Kadınların mahrem alan içinde geçen hayatı ve faaliyetlerini tespit etme güçlüğünden dolayı, tersine bir öngörüyle, açık havayla temas ettiği mekânlardaki eylemlerinin incelenerek burada yapmadıkları eylemleri iç mekânda yaptıkları sonucuna varılabilir. Takip eden kısımda, kadının mekânsal hareketi kişisel alan dâhilinde incelenirken, bu konuda da çıkarsamalarda bulunulacaktır.

Kişisel Alan: Dışarıya İlk Adım; Tahta Duvarlar

Şekil 2'ye bakıldığında, kadının dört duvar içinden dışarıya ilk adım attığı mekânın sundurma olduğu görülmektedir. Sundurma, avluya çıkış için aşılması gereken ilk aşama ve evin dışarıya ilk uzantısıdır. Bazı araştırmalarda bu mekâna sofa adı da verilmiştir. Diğer bir ifadeyle geleneksel Kıbrıs şehir evleri mimarisinde sofa ve sundurma aynı mekânı temsil etmektedir. Dolayısıyla, evi merkez alarak sağa doğru izlediğimiz mekân sıralamasında, taş duvarlardan sonra kadının açık havaya ilk adım attığı mekân, tahta duvarlarla çevrili sundurma olacaktır.

Sundurma, bir geçiş mekânıdır (transition space). Bu mekânın madalyon gibi iki yüzü vardır: İçe dönük olan yüz, evin taş duvarlarına bakar, dışa dönük olan yüz ise, avluya açılır.⁶¹ Dolayısıyla, sundurma bir taraftan mahremiyeti sembolize ederken, diğer taraftan da dış dünyaya açılımı simgeler. Bir taraf kadını özel hayata yönlendirirken, çevirirken, diğer taraf kadını sosyal hayata yönlendirir. Bir taraf bütünüyle mahrem iken, diğer tarafta mahremiyetin sınırları geçirgen haldedir. Sundurma ile avlunun arasındaki sınır çizgisi tahta parmaklıklar, tahta

⁵⁹ Thomson, *age.*, vol. 2, s. 31.

⁶⁰ Hava sıcaklığı çeşitli seyyahlar tarafından da tespit edilmiştir bkz. Mariti, *age.*; Clarke, *age.*, s. 188.

⁶¹ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 197-199.

çitlerdir.⁶² Bu tahtalar alçaktır ve aralarında boşluklar bulunmaktadır. Tahta parmaklıklar arasındaki boşluklar bir yandan hava akımını sağlarken, bir yandan da bu mekânın bir geçiş yeri olmasını sembolize etmektedir. Göz hizasının altında olan bu sınır çizgisi, mahremiyetten sosyalleşmeye geçişin simgesidir. Bu sınır çizgisi, mahrem alanın hududu olan taş duvarlar gibi sert ve aşılması zor değildir. Bu nitelik, geçiş mekânının bir alışma yeri olduğunu da göstermektedir. Ancak, bu mekânın kontrollü bir geçirgenliği vardır. Tahta parmaklıklar, avluya karşı kısmî bir gizlilik sağlar.⁶³ Burası, ev ve avlu arasındaki geçiş mekânıdır. Dışarıdan içeriye geçişi engellemek ve içeriinin mahremiyetini dışarıdakilere göstermemek için inşa edilmiş olma ihtimali çok yüksektir. Bu anlamda mahremiyetin bir ölçüde devam ettiği söylenebilir. Burası, kadının evden dışarıya adım atmasının ilk aşaması olmasının yanında, evlerde beslenen bazı evcil hayvanların da yaşam alanıdır.⁶⁴ Bu mekân açık havayla temas edilen ilk alandır. Bir aşama gerideki taş duvarların aşılabilir duruşu, tahta parmaklıklarla aşılar ve geçirgen hale gelir. Sundurmanın üstü sıcağından dolayı kapalıdır. Ancak, avluya açıldığı ve tahta parmaklıkları olduğu için yarı açık bir mekân olarak adlandırılır.⁶⁵ Bu bağlamda, ailenin gizliliği bu mekânda devam etmekle birlikte, açık havayla temas için içine girdiğinden, sundurma ya da sofa, bir geçiş yeri olarak, mesafe analizi ile tespit edilen mekânda kişisel alana (personal space) denk gelmektedir. Ancak, bu alan hâlâ mahrem alan olma özelliğini korumaktadır. Yani kadına ait olan, mahrem alandır. Zira bu alana, yine kendisi ve ailesinden başka kimse giremeyecektir. Tahta duvarlar bunu engelleyecektir. Taş duvarlar kimlere ait ise, tahta çitli bu geçiş mekânı yine onlara ait olacaktır. Bu anlamda, tahta duvarların taş duvarlardan en önemli farkı, mahremiyetin daha aza inmiş olması; eşler ve aile bireyleri arasındaki özel yakınlığın burada devam etmeyişi ve kadınların dış dünya ile temas etmelerinden dolayı giyimlerini dışarıya uygun hale getirmeleridir. Geçiş alanını simgeleyen sundurmanın bitişiğinde sosyal alan yer almakta ve avlulu ev tipinin yarattığı mekânda kadının dolaşacağı son alan olmaktadır.

Sosyal Alan: “Aile Dışı İnsanlar”, Kerpiç Duvarlar

Yukarıda detaylı biçimde anlatılan sundurmanın tahta parmaklıklarının diğer yüzü sosyal alana açılmaktadır. Bu alan avlu adını almakta ve kadının sosyalleşmesine imkân tanıyan daha geniş alanın başlangıcını teşkil etmektedir. Adaya ilk yerleşimle beraber inşa edilen avlulu ev tipine adını veren bu alan, geleneksel

⁶² Louise Salvator, *The Capital City of Cyprus*, Lefkoşa, 1983, s. 26 aktaran Fashlı ve Dağlı, agm., s. 4.

⁶³ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 196.

⁶⁴ Fashlı ve Dağlı, agm.,

⁶⁵ Oktay, agm., s. 34; Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 196.

Kıbrıs şehir evi mimarisinde en büyük kısmı kaplamakta ve ev hayatının vazgeçilmez bir parçası olmaktadır.⁶⁶

Mesafe analizi ile tespit edilen mekânda sosyal alana (social space) denk gelen bu kısım, kadının kalabalığa karışmasını sağlayarak mahremiyetin sınırlarını, sundurmaya oranla, oldukça aşağıya çekecektir. Yani, artık kişisel olmayan, sosyal olan alana geçilecektir. Mahremiyetin sınırı bu alanda daraldığından, dokunmasının kabul edilemeyeceği kişilerin bu alana girmesi tabii hale gelecektir. Bu durumda ise kadın adeta kendisini bu kişilere karşı korumaya almakta ve örtünmektedir. Diğer bir ifadeyle, yukarıda incelenen mahrem ve kişisel alanlarda mahremiyet hayatı süren kadının mahremiyeti bu alanda kalkmakta ve namahrem haline gelmektedir. Bu sebeple de kendisini yabancılara karşı koruma ihtiyacı hissetmektedir. Kadın, mesafe analizi ile tespit edilen bu mekân içinde, bir başkasına geçici olarak yaklaşabilecektir. Yani, ilk kez aile dışındaki insanlarla, sınırlandırılmış bir mekânda yan yana bulunabilecek ve sosyalleşebilecektir. Bu sosyalleşme mekânının ismi, yukarıda da zikredildiği gibi avludur. Mekân analizinde kadın eylemlerinin en çok hayat bulduğu ve günlük yaşamlarının geçtiği yer burasıdır. Kadınlar tarafından sıcaktan dolayı taş duvarların içinde yapılamayan bazı günlük işler burada yapılmaktadır. Evlere ait olan kuyular, çeşmeler burada yer almaktadır.⁶⁷ Yemek yeme, uyuma, çalışma, sebze-meyve yetiştirme ve çocukların oyun mekânı yine burasıdır. Çamaşır burada yıkanır, ekme ve yemek burada pişirilir. Görüldüğü üzere, günlük işler bu mekânda yapılır ve gündelik hayat büyük ölçüde bu mekânda cereyan eder. Anadolu evinde taş duvarların içinde yapılan günlük işlerin çoğu, Kıbrıs Ada'sında avluda yapılır. Günlük işlerde kullanılan avluda hâlâ sakinlik ve az da olsa mahremiyet hâkimdir. Kısaca, burası evin sanki bir *dış odasıdır*.⁶⁸ Bu sebeple, avlu kadının gününün başlangıç ve devam noktası olacak, belki de sıcaktan ev içinde uyuyamayan kadın, geceleri burada uyuyacaktır. Uyandığında da günlük yaşamına buradan başlayacak ve burada devam edecektir. Dolayısıyla, bu mekân gün doğumundan gün batımına şeklinde de adlandırılabilir.

Avluların belirli bir şekli mevcut değildir; standart avlu biçimi kare, yuvarlak veya dikdörtgen şekillerde inşa edilmemiştir. Düzensiz şekilleri vardır ve asimetrik özellikler taşır. Çoğunlukla “T”, “L” veya “U” şeklinde bir uzantıdır. Bunun elbette bir sebebi vardır. Avlu sadece günlük işlerin devam ettiği bir mekân değildir, çok fonksiyonlu olarak tanımlanabilir. Evin bu uzayan alanı adeta bir sahne gibidir.⁶⁹ Daha önceden de zikredildiği gibi, aynı zamanda bir sosyalleşme mekânıdır. Buradan hareketle, avlu gizlilik ve sosyalleşmenin birlikte yaşandığı

⁶⁶ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 191

⁶⁷ Faslı ve Dağlı, agm.; Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 198.

⁶⁸ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 192.

⁶⁹ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 191-194, 195.

tek yerdir denilebilir.⁷⁰ Özetle, sosyal faaliyetlerin, mahremiyet sınırları dâhilinde yer aldığı mekândır.⁷¹

Zira kadınların en önemli sosyalleşme eylemi olan komşuluk ilişkileri bu mekânda gerçekleşir.⁷² Aynı zamanda, hısım akrabanın ağırlandığı yer yine burasıdır. Eve gelen erkek misafirler, daha ziyade avlunun caddeye yakın olan kısmında ağırlanır.⁷³ Bunun sebebi muhtemelen, erkeklerin dışarıyla olan bağlantılarının daha kolay ve daha doğal olmasından kaynaklanmaktadır.

Bunun yanında avluda çok sayıda meyve ağaçları bulunur. Evin uzantısı olan bahçe yine buradadır. Bu sebeple, çeşitli çalışmalarda bu mekâna iç bahçe ya da sadece bahçe ismi verilmiştir.⁷⁴ Avlunun, duvarla çevrili bahçe (walled garden)⁷⁵ olarak adlandırılmasının sebebi de budur. Bahçedeki ağaçların gölgeleri muhtemelen insanları sıcaktan korumaktadır.

Bu avlu/bahçe, kerpiçten yapılmış uzun duvarlarla kaplıdır.⁷⁶ Bu duvarlar kadın ve ailenin mahremiyetini korumaktadır. Duvarların taş olmayıp kerpiçten olması, bu alanın asıl ev kompleksinden (ev ve sundurma) daha az mahrem olduğunun da bir kanıtı olabilir. Zira kerpiç, toprak ve samanın suyla karıştırılıp şekil verilerek kurutulmasıyla yapılmış olup, taş kadar sağlam ve yıkılmaz bir yapı malzemesi değildir.⁷⁷ Ancak, yine de mahremiyetin devamını bu kerpiç duvar sağlamakta ve mahremiyetin en dış sınırlarını oluşturmaktadır. Kerpiç duvarlar, sokaktan geçen bir kişinin avlunun içini görmemesi için inşa edilmiş, bu yolla içerinin mahremiyeti korunmuştur. Zira bu duvarların dışı artık dışarı olacak, mahremiyet kalmayacaktır. Hep bir duvarla kendini korumaya alışmış olan kadın, avlu dışındaki alan için de kendisine yeni bir duvar örecektir, “Cam duvar” adını verdiğimiz bu duvarlar kadının son dolaşım alanının sınırlarını oluşturacaktır.

Kamusal Alan: Cadde/Sokak, Cam Duvarlar

Geleneksel toplumlarda kadın, evin içinden başlayarak yer aldığı her mekânda, hep bir engelle karşı karşıya kalmıştır. Hareket ettiği alan dâhilinde neredeyse her adımda ona dur diyecek bir sınır var olmuştur. Evin içinden başlayarak önce bir taş duvar görmüş, ardından tahta parmaklıklar, ardından da kerpiç duvarı

⁷⁰ Faslı ve Dağlı, agm., s. 28.

⁷¹ Oktay, agm., s. 34.

⁷² Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 196, 198, Faslı ve Dağlı, agm.,

⁷³ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 197.

⁷⁴ Oktay, agm., s. 34. Seyahatnamelerde de evlerin bahçelerinden sıklıkla söz edilmektedir.

⁷⁵ Pulhan, *An Enclosed Court...*, s. 193.

⁷⁶ Oktay ve Önal, agm., s. 25.

⁷⁷ Tarih içinde Kıbrıs evlerinin yapı malzemeleri için bkz. Koday, agm., s. 9-10.

karşısında bulmuştur. En son kerpiç duvarın aşılmasıyla cadde isminin verildiği “dışarı” ile karşı karşıya kalır. Sokak, özel alandan kamusal alana geçişi temsil eder.⁷⁸ Kadın sokağa çıktığında, mahremiyet perdesi tamamıyla kalkmaktadır. Özel alanda çeşitli sınırlarla korunan kadın, kamusal alanda kendisini birden bire açıkta ve savunmasız hissedecek ve kendine yeni bir duvar örecektir: Cam duvar. Cam duvarın diğer duvarlardan çok önemli bir farkı vardır: diğerleri elle tutulur gözle görülür biçimde inşa edilmiş iken, cam duvarlar, kadınların muhtemelen dışarıdan gelebilecek bir müdahaleyi veya tehlikeyi engellemek için, psikolojik ve soyut olarak kendi çevrelerine ördükleri gözle görülmeyen duvarlardır.

Taş duvarlar evin dokunulmazlığını sembolize ederken, devamındaki duvarların (ahşap ve kerpiç) taştan farkı, darbelerle yıkılabilir özellikte olmasıdır. Dışarıdayken örülen görülmez cam duvarlar ise diğerlerine nazaran en kolay kırılabilir yapıdadır. Dolayısıyla kadın, kendi inşa ettiği cam duvarının kırılmaması için günlük yaşantısını kerpiç duvarın içine saklamıştır. Zira, mesafe analizi metodu ile tanımlanan alanlar arasında kamusal/umuma açık alan (public space) olarak adlandırılan bu alan, kerpiç duvarlı avlunun dışındaki alandır. Bu alanın en önemli özelliği ise, yabancılarla iç içe olunması mecbur olunan mekândır. Burası özel olmayan, umuma açık alandır. Herkesin yararlanabileceği, bir şeye veya bir kimseye özgü olmayan alandır.⁷⁹ Hall’un tanımını hatırlarsak bu alan, ilk üç mekâna göre, ilişki çemberinin dışında kalan kısımdır. Bu anlamda kendisiyle aile, akrabalık veya komşuluk ilişkisi olmayan kişilerle iletişim kuramayacak olan kadın, yukarıda zikrettiğimiz ve Joos’un belirlediği donuk tip (frozen style) halini ve vaziyetini almaktadır. Muhtemelen soyut cam duvarlar, bu “donukluk” ve “soğukluk” aracılığıyla örülmüştür. Bu sebeplerden dolayı dışarıda, yani kamusal/umuma açık alanda kadının sosyal bir hayatı yoktur. Dışarı, daha ziyade erkeklerin sosyal alanını yansıtmaktadır. Ancak, zaman zaman kerpiç duvarın açıldığı sokakların ardında bulunan ve kamuya açık olan bahçelere gittiği bilinmektedir. Kerpiç duvarın arkasındaki sokağın bitişiğindeki kil duvarlarla kapanmış herkesin kullanabileceği açık bahçeler, kadınların nefes aldığı bir açık hava mekânı olmuştur. Dışarıda ördüğü cam duvarı ile kadın, zaman zaman kendini kil duvarların içine atacaktır. Ancak bu kil duvarlar çevresini ördüğü bahçelerin değil, çok yakınındaki evlerin gizliliği için yapılmıştır.⁸⁰ Zira kil, en ufak bir yağmurda bile eriyip gidebilen, sağlamlığı diğer duvar yapısına göre en az olan yapı malzemesidir. Belki burada da bir duvarın oluşu, kadının kendisini rahat hissetmesini sağlamaktadır.

⁷⁸ Faslı ve Dağlı, agm., s. 26.

⁷⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51a0a4fe77d6c5.39258628

⁸⁰ Oktay ve Önal, agm., s. 25.

Cam duvarlar kapsamında, geleneksel avlulu ev tipinde mahremiyeti sağlayan ve daha önce mahrem alan kapsamında zikredilen bir kısımdan, evdeki “panjurlu pencerelerden” bahsetmek gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, en ilgi çeken özelliği, panjurlardan dolayı tahtanın, pencereden dolayı camın bir arada olmasıdır. Cam duvarların ne denli kırılğan ve hassas olduğundan ve tahta parmaklıkların da dayanıksız olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Buradan yola çıkılarak, camın hassasiyetinin tahta ile korunduğu sonucuna varılabilir. Dikkat edilirse, incelenen duvarlar içinde en hassas olan cam, en sert olan taşla değil daha az sert ve dayanıksız olan tahta ile korunmuştur. Burada da, kişisel alanda olduğu gibi, tahtanın bir yüzü mahremiyete dönükken, diğer yüzü dışarıya açılmaktadır. Dolayısıyla, evin caddeye bakan tarafının mahremiyetinin en kırılğan malzeme olan camla değil, geçişe imkân sağlayan malzeme olan tahtayla korunmuş olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Sonuç

Bu çalışmada, geleneksel Kıbrıs adası Türk şehir evlerinin yapısı çözümlenmiş, kadınların, yaşam mekânları tespit edilmiş ve adı geçen mekânlar, Edward T. Hall’un mesafe analizi ile tespit edilen uzamlarına uygulanmıştır. Netice itibarıyla, kadınların günlük hayatlarının değişme süreciyle, analizi yapılan geleneksel evlere yeni mekânlar eklenme ve kadının dolaşım alanında genişleme sürecinin paralel gittiği tespit edilmiştir. Kadın-mekân ilişkisinin çalışıldığı bu araştırmanın diğer tespitleri aşağıda sırasıyla ifade edilmiştir.

Osmanlıların Kıbrıs’ı fethi ile adada gözle görölür bir kültür değişimi yaşanmış ve burada yaşayan Müslüman kadınlar, yaşam alanlarını ve o alanlarda geçirdikleri bir günlerini Türk İşlam kültürüne göre oluştırmaya ve yaşamaya başlamışlardır. Adada inşa edilmiş şehir evleri avlulu tip evlerdir. Kadınların yaşantıları, bu tip evi oluştıran ev-sundurma-avlulu ve dışarıdaki cadde/sokakta geçmektedir. Günlük yaşamlarında mahremiyet taş duvarın içinde, yani evdedir. Bu sınırın aşılmasıyla karşısına çıkan sundurmanın hududu olan tahta parmaklıklar aralıklıdır. Tahta çitin aşılmasıyla karşısına çıkacak avlunun kerpiç duvarı, taş kadar sağlam değildir. Kadın bu mekânda aile harici kişilerle yan yana gelmekte ve davranış ve giyimini bu duruma uygun hale getirmektedir.

Geleneksel olanın moderne dönüşümüyle beraber, 1878 sonrası, evlere yeni mekânlar eklenmekte ve evlere eklenen yeni mekânlar, kadınların dolaşım alanlarının değişmesine sebep olmaktadır. Geleneksel avlulu ev tiplerine, bahçe gibi mekânların eklenmesiyle kadının hareket ettiği alanlar genişlemekte ve artmaktadır. Komşuluk ilişkileri, avludan, sokağa yani kapı önü oturmalarına geçmektedir. Bu durumda mekânların genişlemesi ve değişmesi ile kadının günlük hayatının değişmesi aynı düzlemde paralel olarak gerçekleşmektedir. İngiliz hâkimiyeti ile birlikte başlayan değişim, sadece mekânlar üzerindedir. Kültür aktarması başlamasına rağmen, hem önceden var olan, hem de yeni eklenen veya genişle-

yen mekânlarda kadınların bir günü geçirme şekillerinde önemli bir değişiklik olmamıştır. Günlük hayatlarındaki en belirleyici unsur olan Türk İslam kültürü aynen devam etmektedir. Zira yukarıdaki Fotoğraf 1 ve 2, 1879 yılında, yani Ada'nın İngilizlere kiralanışından sonra yazılmış bir kitaptan alınmıştır. Kıyafetlerde de aynen İslam kültürü devam etmektedir. İngiliz hâkimiyeti ile birlikte sadece mekânlar değişmiş veya genişlemiştir. Değişim, kültür bazında olmamış, mekân bazında olmuş ve bu değişen mekânlara paralel olarak, kadınların gün içindeki eylemleri ve buldukları alanlar değişmiştir. Kısaca, İngiliz hâkimiyeti dönemi, kültür aktarmasına sahne olmuş ancak insan yaşayışında, kültür değişimi gözlemlenmemiştir. Müslüman Türk kadınların hem kıyafetlerindeki, hem de günlük hayatlarındaki köklü değişimler, yani kültür değişimi ya da kültürleşme, Atatürk inkılablarıyla olmuştur ki bu dönem, araştırmanın kapsamında değildir.

Özetle, bu çalışma, sadece geleneksel şehir evleri üzerinedir ve Müslüman Türk kadınından yola çıkarak hazırlanmıştır. Böylece, adadaki Müslüman Türk kadınlarının bahsi geçen geleneksel ev ve uzantısı olan mekânlardaki günlük hayatı tespit edilmiştir. Bu tanımdan yola çıkarak, kadının, kendi evi dışına her adım attığında, kendi mahrem alanından uzaklaştığı, aynı anda da sosyalleştiği ve dışarıya açıldığı tespit edilmiştir.

İngiliz dönemi ve sonrası ev yapıları ve evleri oluşturan mekânlar içinde kadınların yaşamları, başlı başına ayrı bir konu olarak ele alınmalı ve kültür bağlamında incelenmelidir. Kültür aktarımlarıyla beraber, değişime uğrayan mekânlar içinde kadınların yaşantılarındaki değişimler ayrıntılı bir çalışmayla yine mesafe analizi desteği ile tek başına ele alınıp incelenebilir. Böyle bir çalışma, bu makalenin devamı niteliğini taşıyacak ve yeni bir tespit ortaya çıkacaktır.

Bunun yanında, bu çalışma geleneksel şehir evleri üzerine yapılmış bir araştırmadır. Bu türden yeni bir araştırma, köy evleri üzerinden, köy-mekân çalışması şeklinde yapılabilir. Aynı çalışma, Hıristiyan Rum kadınları üzerine de yapılabilir. Kıbrıs adasında farklı kültürlerin bir arada olması esas alınarak, Türk-Rum, Müslüman-Hıristiyan kadının günlük hayatları mekân üzerinden karşılaştırmalı biçimde çalışılabilir. Bu tür çalışmalardan elde edilecek neticeler okuyucuyu kadın hayatının değişim süreci hakkında daha teferruatlı bilgilere sahip kılacak ve konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Kaynaklar

- ACUN Fatma (1999) Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne: Değişme ve Süreklilik, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı: 155-167.
- ACUN Fatma (2001) Seyyah Söylemi ve Trabzon'a Gelen Yabancı Seyyahlar, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Cilt 1, Sayı 12: 143-149.

- ACUN Fatma (2007) Görsel Verilerde Kadın İmajı (1923-1960), Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 16: 91 – 112.
- ACUN Fatma (2012) Değişme ve Süreklilik: Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları, Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, ed. Memet Zencirkıran, Dora Yayınları, Bursa: 41-59.
- ALADA Adalet Bayramoğlu (2008) Osmanlı Şehrinde Mahalle, Sümer Kitabevi, İstanbul.
- ALİEFENDİOĞLU Hanife (2007) “Kıbrıs'ta kadın/Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları ve kadın hareketi üzerine bir değerlendirme,” *Journal of Cyprus Studies*;
<http://www.thefreelibrary.com/Kıbrıs'ta+kadın%2Ftoplumsal+cinsiyet+çalışmaları+ve+kadın+hareketi...-a0182036033> (Erişim Tarihi: 19.10.2013)
- ARMAOĞLU Fahir (2012) 20. yy Siyasi Tarihi, Alkım Yayınları, İstanbul.
- AYBET Gülgün Üçel (2002) XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyal İlişkiler, Türkler, Cilt 10: 359-364.
- CLARKE Edward Daniel (1814) *Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa*, New York.
http://books.google.com.tr/books?id=_8hIAAAAcAAJ&pg=PA316&dq=edward+daniel+clarke+voyage&hl=en&sa=X&ei=3YWtUf4Csf_ygOaQ4LoAg&ved=0CD8Q6AEwBg#v=onepage&q=edward%20daniel%20clarke%0voyage&f=false (Erişim Tarihi: 13.4.2013)
- BOZKURT İsmail (2011) Evliya Çelebi'nin İzinde Kuzey Kıbrıs Seyahatnamesi, Bengü Yayınları, Ankara.
- BRAUDEL Fernand (1994) 2. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara.
- BRUYN Corneille le (1725) *Voyage au Levant*,
http://books.google.com/books?id=jNUWAAAAQAAJ&printsec=frontcover&dq=d+e+bruyne+as_brr=1&ei=PDupSdTOCoUzASxytjkBA&hl=tr (Erişim Tarihi: 7.12.2008)
- BURKE Peter (2006) *Kültür Tarihi*, Çev. Mete Tuncay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÇELİK Celaleddin (2006) Gökalp'in bir Değişim Dinamiği olarak Kültür-Medeniyet Teorisi
Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 43 – 63.
[http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_21/4-%20\(43-63.%20syf.\).pdf](http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_21/4-%20(43-63.%20syf.).pdf) (Erişim Tarihi: 30.6.2013)
- ÇEVİKEL Nuri (2006) 1570-1571 Türk Fethi ile Kıbrıs'ta Meydana Gelen Toplumsal Değişim
Hakkında bir Tahlil Denemesi, Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası, 47 Numara Yayınları, İstanbul: 112 –138.
- ERGENÇ Özer (1984) Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 4: 69-78.

- ERÖNEN, Gönül (2000) Turkish Cypriot Woman and Cedaw, Kadın/Woman 2000, [http://www.thefreelibrary.com/Turkish+cyriot+women+and+cedaw+\(1\).a095791449](http://www.thefreelibrary.com/Turkish+cyriot+women+and+cedaw+(1).a095791449) (Erişim Tarihi: 19.10.2013)
- FAROQHI Suraiya (2005) Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- FASLI Mukaddes ve Uğur Dağlı (2001) The Changing role of Cypriot Women in Urban Residential Exterior Spaces”, Kadın/Woman 2000, <http://www.thefreelibrary.com/The+changing+role+of+Cypriot+women+in+urban+residential+exterior...-a095807501> (Erişim Tarihi: 19.10.2013)
- GALLOWAY Anna (2004) Proxemics, Space and Culture, <http://www.spaceandculture.org/2004/01/05/proxemics/> (Erişim Tarihi: 19.10.2013)
- GENÇ Reşat (1994) The Sources of Common Cultural Values Shared by Anatolia and Cyprus, Cyprus International Symposium on her Past and Present, Publication Of Eastern Mediteranean University: 193 – 198.
- GRIFFIN Em Proxemic Theory of Edward Hall, www.afirstlook.com/docs/proxemic. (Erişim Tarihi: 30.6.2013)
- GÜNGÖR Erol (2011) Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- HAKERİ Bener Hakkı (1993) Başlangıcından 1878’e dek Kıbrıs Tarihi, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- HALL Edward T. (1966) The Hidden Dimension, Anchor Books, USA.
- HAMMER J. (t.y.) Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Söğüt Yayınları, İstanbul.
- HOŞKARA Şebnem Önal, Banu T. Çavuşoğlu ve Zehra Öngül (2009) Legal Frameworks and Housing Environments in North Cyprus, Middle East Technical University Journal of the Faculty Architecture, Sayı 1: 81 – 100.
- IŞIN, Ekrem (2006) İstanbul’da Gündelik Hayat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İNALCIK Halil (1996) Osmanlılarda Batı’dan Kültür Aktarması Üzerine, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, Eren Yayınları, İstanbul: 425 – 430.
- KODAY Salıha (1995) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Yerleşmeler, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 2: 1 – 15.
- MARITI Giovanni (t.y.) Travels Through Cyprus, Syria and Palestine, Vol.1, Dublin.
- NUMAN İbrahim, Hıfsiye Pulhan ve Özgür Dinçyürek Culture as a Determinant of Identity of the Two Walled Cities of Cyprus, <http://www.docstoc.com/docs/110905733/Introduction--Eastern-Mediterranean-University> (Erişim tarihi: 30.6.2013)

OKTAY Derya (2000) Dwellers' Responses on Meaning and use of Residential Open Spaces:

Northern Cyprus, Open House International, Vol. 25, No. 2: 31 – 41.

ÖNAL Şebnem ve Derya Oktay (1998) Analysis of Residential Outdoor Spaces in Cypriot

Towns, Open House, International, Vol. 23, No. 1: 22 – 31.

ÖZKÜL Ali Efdal (2010) Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi, DİPNOT Kitabevi, Ankara.

PULHAN Hıfısiye, An Enclosed Court, A Conceptual Analysis of the Traditional Courtyard

House in Cyprus, International Seminar on Vernacular Settlement,

<http://203.77.194.71:83/isvs-4-1/paper-dump/full-papers/15.pdf/view> (Erişim Tarihi: 18.5.2013)

House in Cyprus, Traditional Urban House: A Conceptual Understanding of the Traditional Urban House of Cyprus,

http://oisd.brookes.ac.uk/breakfast_seminars/resources/cyprus.pdf. (Erişim Tarihi: 18.5.2013)

RAPOPORT Amos (2007) The Nature of the Courtyard House: A Conceptual Analysis

Traditional Dwellings and Settlement Review, Vol. 18, No. 2: 57 – 72.

SEZER Hamiyet (2002) Batılıların Gözüyle Türkler, Türkler, Cilt 10: 394 – 398.

SIMMEL Georg (2006) Modern Kültürde Çatışma, Çev. Elçin Gen, Tanıl Bora ve Nazile Kalaycı, İletişim Yayınları, İstanbul.

TEZCAN Mahmut (1985) Eğitim Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.

THOMSON John (1879) Through Cyprus with the Camera in the Autumn of 1878, London.

TÜRKMEN Canan (2004) 1913-1916 yılları arası Şerhiye Sicili, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,

Lefkoşa.

UZUNÇARŞILI İ. Hakkı (1995) Büyük Osmanlı Tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖNAL Mehmet Ali (2002) Osmanlı Devri Türk Kültür ve Medeniyetinin Temel Özellikleri,

Türkler, Cilt 9: 54 – 59.

YILDIZ Netice (2000) Kıbrıs'ta Tarih Öncesinden Günümüze Kadın, Kadın/Woman,

<http://www.thefreelibrary.com/Kibris'ta+tarikh+oncesinden+gunumuze+kadin.-a095791450> (Erişim Tarihi: 5.5.2013)